

А.Ж.Сыздыков¹, М.Д. Каражанов¹, Э.Т. Калыгулова¹

¹Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталық

¹Қазақстан, Астана

(e-mail: karazanov_1982@mail.ru)

КӨШІ-КӨШІ САЛАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ (РЕСЕЙ, БЕЛОРУСИЯ ЖӘНЕ ҚЫРҒЫЗСТАН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТӘЖІРИБЕСІ)

Аннотация. Сыртқы еңбек көші-қоны жағдайында келесі құқықтар маңызды орын алады: еңбекке, еңбекке ақы төлеу, демалысқа, еңбекті қорғауға және тиісті еңбек жағдайларына және т.б. Мигранттардың еңбек заңнамасы мен әлеуметтік және еңбек құқықтарын бұзу өзекті мәселе болып отыр.

Көші-қон саясатының мақсаты пайданы көбейту мен тәуекелдерді азайту арасындағы тепе-теңдікті табу, еңбекші-мигранттар мен олардың отбасы мүшелерінің әлеуметтік қорғауға, сырқаттануы мен мүгедектігі бойынша жәрдемақыларға және т.б. құқықтарын заңнамалық тұрғыдан бекіту болуы тиіс.

Еңбек нарығының ағымдағы мүдделерін ғана емес, ұзақ мерзімді даму бағытында да көші-қон контекстін де ескеру қажет.

ТМД елдеріндегі (Ресей, Беларусь, Қазақстан, Қырғызстан) мигранттардың құқықтары саласындағы нормативтік құқықтық актілерді талдау еңбекші-мигранттарға олардың жұмыспен қамтылған мемлекеттің аумағында болу (еңбек қызметін жүзеге асыру, медициналық көмекке жүгіну, білім беру қызметтері, зейнетақымен қамтамасыз ету мәселелері және т.б.) қатысты негізгі аспектілерін анықтады. Сол себепті ғылыми мақалада көші-қон саласындағы құқықтық реттеудің кейбір мәселелері талданып ашылған.

Түйін сөздер: еңбек көші-қоны, мигранттардың құқықтары, құқықтық реттеу, мигранттардың әлеуметтік және еңбек құқықтары, көші-қон процестері.

А.Ж. Сыздыков¹, М.Д. Каражанов¹, Э.Т. Калыгулова¹

¹Национальный центр по правам человека

¹Казахстан, Астана

(e-mail: karazanov_1982@mail.ru)

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ В СФЕРЕ МИГРАЦИИ (СРАВНИТЕЛЬНЫЙ ОПЫТ РОССИИ, БЕЛОРУСИИ И КЫРГЫЗСТАНА)

Аннотация. В контексте внешней трудовой миграции важное место занимают следующие права: на труд, оплату труда, отдых, охрану труда и надлежащие условия труда и т.д. Нарушения трудового законодательства и социально-трудовых прав мигрантов остаются актуальным вопросом.

Цель иммиграционной политики должна состоять в том, чтобы найти баланс между максимизацией выгод и минимизацией рисков, а также законодательно закрепить такие права, как социальная защита, медицинское обслуживание и пособия по инвалидности для рабочих-мигрантов и их семей.

Важно учитывать не только текущие преимущества рынка труда, но и долгосрочную миграционную ситуацию.

Анализ нормативных правовых актов в области прав мигрантов на пространстве СНГ (Россия, Белоруссия, Казахстан, Кыргызстан) определил основные аспекты, касающиеся трудящихся мигрантов во время пребывания на территории государства трудоустройства (при осуществлении трудовой деятельности, обращении за получением медицинской помощи, образовательных услуг, вопросы пенсионного обеспечения и пр.). В связи с этим, в научной статье проанализированы и раскрыты некоторые вопросы правового регулирования в сфере миграции.

Ключевые слова: трудовая миграция, права мигрантов, правовое регулирование, социально-трудовые права мигрантов, миграционные процессы.

A.Zh. Syzdykov¹, M.D. Karazhanov¹, E.T. Kalygulova¹

¹National Center for Human Rights

¹Kazakhstan, Astana

(e-mail: karazanov_1982@mail.ru)

FEATURES OF LEGAL REGULATION IN THE SPHERE OF MIGRATION (COMPARATIVE EXPERIENCE OF RUSSIA, BELARUS AND KYRGYZSTAN)

Abstract. In the context of external labor migration, the following rights occupy an important place: to work, wages, rest, labor protection and proper working conditions, etc. Violations of labor legislation and social and labor rights of migrants remain a pressing issue.

The goal of migration policy should be to find a balance between maximizing benefits and minimizing risks, legislatively securing the rights of migrant workers and their family members to social protection, sickness and disability benefits, etc.

It is necessary to take into account not only the current interests of the labor market, but also the migration context in the long term.

The analysis of regulatory legal acts in the field of migrants' rights in the CIS (Russia, Belarus, Kazakhstan, Kyrgyzstan) identified the main aspects related to migrant workers during their stay in the territory of the state of employment (when carrying out labor activities, applying for medical care, educational services, pension issues, etc.). In this regard, the scientific article analyzes and discloses some issues of legal regulation in the field of migration.

Key words: labor migration, rights of migrants, legal regulation, social and labor rights of migrants, migration processes.

Кіріспе.

Белсенді еңбек көші-қоны дамыған елдердегі еңбек нарығының сегменттелуіне және мигранттардың басым бөлігін алатын секторлардың анықталуына әкелді. Көші-қон процестері қоғамның көптеген салаларында кездеседі және теріс және оң болуы мүмкін.

Демек, кез келген мемлекеттің басты міндеттерінің бірі елдердің қайшылықсыз және гүлденген дамуын, олардың одан әрі экономикалық, саяси, мәдени және әлеуметтік өркендеуін қамтамасыз ету мақсатында көші-қон процестерін нақты реттейтін тиімді көші-қон саясатын әзірлеу болып табылады.

ТМД елдеріндегі мигранттардың құқықтары саласындағы нормативтік құқықтық актілерді талдау еңбекші-мигранттарға олардың жұмыспен қамтылған мемлекеттің аумағында болу (еңбек қызметін жүзеге асыру, медициналық көмек, білім беру т.б.) қатысты негізгі аспектілерін анықтады. Еңбек көші-қоны саласындағы ұлттық заңнама жүріп жатқан көші-қон процестерінің сипатымен анықталады. Заңнамалық деңгейде бұл елдердегі көші-қон саясатының бағыттарының мақсаттары мен басымдықтары айқындалады.

Бірқатар нормаларды құқықтық талдау нәтижелері мигранттармен жұмыс істеудің ең тиімді әдістері мен тәсілдерін көрсетеді: олардың құқықтарын қорғау, бейімделу шаралары, азаматтардың елде болу режимдері ашылады.

Зерттеу әдістері. Мақаланы

орындау кезінде жалпы ғылыми әдістер, арнайы ғылыми әдістер және әлеуметтану әдістері қолданылды.

Талдау әдісі – ТМД елдеріндегі (Ресей, Беларусь, Қазақстан, Қырғызстан) мигранттардың құқықтары саласындағы нормативтік құқықтық актілерді талдау барысында қолданылады.

Жүйелі-құрылымдық әдіс – көші-қон саласындағы заңнаманы қолдану барысында мигранттардың құқықтарын жүзеге асыру тәртібіндегі кемшіліктер анықталады.

Салыстырмалы-құқықтық әдіс – көші-қон саласындағы ұлттық және шетелдік заңнаны зертеу барысында пайдаланылды.

Әлеуметтану әдістері сұрау және сауалнама мигранттардың нақ қандай еңбек-әлеуметтік құқықтары бұзылғанын анықтау барысында қолданылды.

Талқылау.

Көші-қон саласындағы ТМД елдеріндегі мигранттардың құқықтары Ресей, Беларусь, Қазақстан, Қырғызстан отандық заңнамасында еңбекші-мигранттарға олардың жұмыспен қамтылған мемлекеттің аумағында болу, еңбек қызметін жүзеге асыру, медициналық көмек тағы басқа қатысты негізгі аспектілері анықталады.

Талдау көрсеткендей, төрт елде де еңбек мигранттарының елге кіру шарттары негізінен ұқсас. Басқа елдерден айырмашылығы – Қырғыз Республикасында көші-қон картасының жоқтығы.

Елде болу шарттары еңбекші-мигранттың азаматтығы мен құқықтық жағдайына байланысты.

Осылайша, жоғарыда аталған мемлекеттердің азаматтары төрт елдің аумағында 90 күнге дейін тіркеусіз бола алады. Егер еңбекші-мигрант ұзақ мерзімге тұруды көздесе, ол 30 күн ішінде тіркелуі керек.

Визасыз кіру тәртібі белгіленген мемлекеттердің азаматтары 60 күнге дейін (Беларусь Республикасында 90 күнге дейін) [1], виза негізінде келетін мемлекеттердің азаматтары осы мерзімде болуға құқылы.

Еңбекші-мигранттардың еңбек құқықтарын жүзеге асыруы олардың азаматтығы мен құқықтық жағдайына да байланысты. Тұрақты немесе уақытша тұратын шетел азаматы немесе азаматтығы жоқ адам мәртебесіне ие еңбек мигранттары неғұрлым толық еңбек құқықтарына ие.

Сонымен қатар, қабылдаушы мемлекеттің азаматтарымен тең құқықтарға ие шетелдік азаматтардың санаттары бар.

«Ресей Федерациясы мен Беларусь Республикасында – мигрант мәртебесі бар шетелдік азаматтар, Қырғыз Республикасында – «қайрылман» мәртебесі, Қазақстан Республикасында – «кандас» мәртебесіне ие.

Дәл осындай санаттарға босқын мәртебесі бар шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдар, ал Ресей Федерациясы мен Беларусь Республикасында уақытша немесе қосымша қорғауды алған адамдар жатады. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасында баспана іздеушілерге еңбек қызметімен айналысу үшін рұқсат алу қажет емес» [2].

Кәсіпкерлік қызметпен айналысу құқығын бөлек атап өткен жөн. Қырғыз Республикасында ешқандай шектеулер жоқ, Ресей Федерациясында уақытша тұруға рұқсат бар, басқа елдерде шетелдік азаматтың тұруға рұқсаты болуы керек.

Басқа шетел азаматтары рұқсаттары (жұмысқа рұқсат, еңбек патенті, салық патенті) болған жағдайда еңбек қызметімен айналыса алады.

Еңбек ету құқығы, кемсітушіліктен,

қанаудан, құлдықтан және адам саудасынан қорғалуы әркімге, демек, еңбек мигранттарына кепілдік беріледі және ол елдердің заңдарында көрсетілген.

ЕАЭО туралы шартқа сәйкес мүше мемлекеттер Ресей Федерациясында, Беларусь Республикасында, Қазақстан Республикасында және Қырғыз Республикасында еңбек қызметін рұқсат құжаттарының еңбек және азаматтық-құқықтық шарттар негізінде жүзеге асырады.

Денсаулық сақтау және медициналық сақтандыру құқығы. Медициналық көмек алу құқығы салалық заңдармен айқындалады және шұғыл медициналық көмек көрсетуге (жедел жәрдем, жедел жәрдем) кепілдік беріледі. Алайда, одан кейінгі медициналық көмек сақтандыру полисінің болуына байланысты. Қабылдаушы мемлекеттің аумағында тұрақты тұратын және уақытша болатын шетел азаматтарының медициналық көмекке құқығы ұлттық заңнамамен және тиісті халықаралық шарттармен белгіленеді.

Шетелдіктер үшін виза алу және Беларусь Республикасына кіру ұлттық заңнамамен реттеледі, оның негізгі аспектісі міндетті медициналық сақтандыру (МСҚ) болып табылады. Бұл талап шетелдіктің өзінің де, Беларусь денсаулық сақтау жүйесінің де қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған. Міндетті медициналық сақтандыру полисінің елге кіру әдетте мүмкін емес. Ерекшелік - Беларусь медициналық сақтандыруды немесе медициналық сақтандырудың басқа түрлерін өзара тануды көздейтін тиісті халықаралық шарттар немесе келісімдер жасасқан мемлекеттердің азаматтары. Бұл келісімдер, әдетте, Беларусь аумағында және керісінше осы елдердің азаматтарына медициналық көмек көрсетудің нақты шарттары мен тәртібін анықтайды. Дегенмен, мұндай келісімнің болуы медициналық көмекке құқықты растайтын кез келген құжаттарды ұсыну қажеттілігінен толық босатуға кепілдік бермейтінін түсіну маңызды [3].

Қырғыз Республикасының заңнамасына сәйкес ЕАЭО-ға мүше

мемлекеттердің азаматтары және олардың отбасы мүшелері, сондай-ақ білім беру ұйымдарында оқитын және жұмыс істейтін шетелдіктер; Азаматтығы жоқ адамдар, босқындар мен баспана іздеушілер Қырғыз Республикасында медициналық сақтандыруды ала алады [4].

Қазақстан Республикасының аумағында орналасқан шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға, егер заңдарда немесе халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, ерікті медициналық сақтандыру полисі болған жағдайда медициналық көмек көрсетіледі [5].

Тәуелсіз жұмысқа келген немесе жұмыс берушілер жалдаған, соның ішінде корпоративішілік трансфер бөлігі ретінде, іскер иммигранттар мен маусымдық шетелдік жұмысшылар алғашқы медициналық-санитарлық көмекті (АМСК) және стационарлық көмекті қамтитын медициналық сақтандыруға міндетті.

Яғни, еңбек иммигранттары болу ұзақтығына қарамастан, міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру жүйесінің (МӘМС) қатысушылары болуға құқығы бар, оның ішінде жарналарды мемлекет төлейтін адамдардың санаттарына байланысты.

Ресей Федерациясында уақытша болатын шетелдіктер міндетті медициналық сақтандыруға құқығы жоқ. Беларусь Республикасының азаматтарын, босқын куәлігін және өтінішті қарау туралы анықтаманы алған азаматтарды қоспағанда, Ресейде жүрген барлық шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарда, сапар мақсатына қарамастан, олармен полис болуы керек. уақытша немесе тұрақты тұратын шетелдіктің босқын мәртебесін немесе уақытша тұруы туралы анықтаманы алу. Шетелдіктерге немесе азаматтығы жоқ адамдарға Ресей Федерациясына саясатсыз кіруге рұқсат етілмейді, сондықтан шетелдіктердің Ресейде болуының бірінші жылы үшін саясаты болуы керек [6].

Сондықтан, ерікті сақтандыру, ең алдымен, өзінің міндетті сипатымен және негізгі халықты әлеуметтік тәуекелдерден қорғауға бағытталғандығымен ерекшеленеді.

Әлеуметтік сақтандыру –

азаматтардың мемлекет кепілдік берген конституциялық құқықтарын жүзеге асыру тәсілі.

«Беларусь Республикасында елде тұрақты тұратын шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдар үшін заңмен белгіленген әлеуметтік кепілдіктер балаларды тәрбиелеп отырған отбасыларға мемлекеттік жәрдемақы алу құқығын қамтамасыз етеді. Мемлекеттік әлеуметтік сақтандыруға жататын уақытша тұратын шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдар, егер олар мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру туралы заңнамада көзделген жағдайларда мемлекеттік бюджеттен тыс әлеуметтік бюджетке міндетті сақтандыру жарналарын өздері төлесе, осындай құқыққа ие.

Біржолғы ақшалай көмек қорғауға өтініш білдірген шетелдікке, босқын мәртебесін алған шетелдікке және баспана берілген шетелдікке өтініш тіркелгеннен кейін 15 жұмыс күні ішінде қолма-қол төленеді. Қорғауға өтініш білдірген шетелдікке оның жазбаша өтініші бойынша да ішкі істер органы комиссиясының қорғауға өтініш білдірген шетелдіктерге қосымша материалдық көмек көрсету туралы шешімі негізінде қосымша материалдық көмек төленуі мүмкін. Шешімде қосымша материалдық көмек көрсету қажеттілігі негізделеді және оның мөлшері көрсетіледі» [7].

Қырғызстан Республикасында заңнама халықтың барлық санаттары: елдің туған азаматтары үшін де, азаматтығы жоқ адамдар немесе шетел азаматтары үшін де мемлекеттік әлеуметтік қамсыздандыру шарттарының теңдігін белгілейді. Қолданыстағы заңдар мен республика ынтымақтасатын халықаралық шарттар шеңберінде барлық сақтандырылған адамдар – Қырғызстанның резиденттері немесе Ресей Федерациясының азаматтары емес/төлқұжатсыз тұлғалар – зейнетақымен сақтандыруға, жәрдемақыларға және басқа да әлеуметтік қолдау шараларына тең құқықтарға ие [8].

Шетелдіктердің, Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің және Қазақстан Республикасындағы азаматтығы жоқ

адамдардың мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес Қазақстан азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдардың әлеуметтік қорғау және зейнетақымен қамтамасыз ету мәселелері бойынша тең құқықтары бар. , сондай-ақ Қазақстан Республикасының заңнамасында және халықаралық шарттарда айқындалған талаптар бойынша зейнетақы тағайындау және алу мақсатында шетелде жұмыс өтілі есепке алынуы мүмкін.

Жәрдемақы алу құқығы «қандастарға», сондай-ақ шетелдіктерге – Қазақстанмен тиісті келісімдері бар мемлекеттердің азаматтарына беріледі.

Атаулы әлеуметтік көмек жан басына шаққандағы орташа табысы кедейлік шегінен аспайтын Қазақстан Республикасының азаматтарына, «қандастарға», босқындарға, тұрақты тұратын шетелдіктерге және азаматтығы жоқ адамдарға көрсетіледі.

Ресей Федерациясында Ресей Федерациясының аумағында тұрақты немесе уақытша тұратын шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдар, сондай-ақ еңбек шарты немесе азаматтық-құқықтық шарт бойынша уақытша жұмыс істейтін шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқ адамдар міндетті әлеуметтік сақтандыруды төлеуге міндетті. Уақытша сақтандыру, жоғары білікті мамандарды қоспағанда, мүгедектікке және бала тууына байланысты сақтанушы кемінде алты ай жарна төлеген жағдайда уақытша еңбекке жарамсыздық бойынша жәрдемақы түріндегі сақтандыруға құқылы.

Белгілі болғандай, мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуы көптеген факторларға байланысты, олардың бірі – қалыптасқан зейнетақы жүйесі. ЕАЭО-ға мүше мемлекеттердің еңбеккерлері мен отбасы мүшелерін зейнетақымен қамтамасыз ету тұрақты тұратын мемлекеттің заңнамасымен, сондай-ақ мүше мемлекеттер арасындағы жеке халықаралық шартқа сәйкес реттеледі.

Еуразиялық экономикалық комиссия Алқасының 02.08.2022 жылғы № 20 шешімімен Еуразиялық экономикалық одаққа мүше мемлекеттердің қызмет-

керлерін зейнетақымен қамсыздандыру саласындағы жалпы процестерді жүзеге асыру қағидалары бекітілді. 2019 жылғы 20 желтоқсанда Санкт-Петербуркте Еуразиялық экономикалық одаққа мүше мемлекеттердің еңбекшілерін зейнетақымен қамсыздандыру туралы келісім (бұдан әрі – Келісім) жасалды. Келісімге сәйкес, ЕАЭО-ға мүше әрбір мемлекет ЕАЭО-ға мүше басқа мемлекеттердің азаматтарына өз азаматтарына ұқсас шарттарда берілген құқықтардың көлеміне қызметкер өз қызметін жүзеге асырса, оның ішінде егер ол ЕАЭО-ға мүше басқа мемлекеттің аумағында тұрса тең зейнетақымен қамсыздандыру құқықтарының көлеміне кепілдік береді, бұл мемлекет зейнетақыны төлеуді білдіреді.

Беларусь Республикасында мемлекеттік зейнетақымен қамсыздандыру құқығы Беларусь Республикасының азаматтарына, шетел азаматтарына және елде тұрақты тұратын азаматтығы жоқ адамдарға беріледі. Беларусь Республикасында уақытша тұратын адамдар зейнетақымен қамсыздандыру құқығын пайдаланбайды. Бұл ретте шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдарға зейнетақы төлемдері Беларусь Республикасында тұруға ықтиярхаттың әрекет ету мерзімі ішінде ғана жүзеге асырылады.

Қазақстанда тұрақты тұратын шетелдік азаматтар мен азаматтығы жоқтардың әлеуметтік және зейнетақымен қамтамасыз ету саласында бірдей құқықтары мен міндеттері бар. «Шетелдіктердің құқықтық жағдай туралы» заңға сәйкес Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын азаматтығы жоқ адамдардың заңға және халықаралық шарттарға сәйкес зейнетақы тағайындау және төлеу кезінде олардың шетелдегі жұмыс тәжірибесі ескерілуі мүмкін.

Қазақстан Республикасының азаматтарына, сондай-ақ Қазақстан Республикасының аумағында тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдарға мынадай нысандарда зейнетақы тағайындалады: мемлекеттік базалық зейнетақы төлемі; белгілі бір жасқа жеткендегі зейнетақы төлемдері; ұзақ

жұмыс істегені үшін зейнетақы төлемдері; бірыңғай жинақтаушы зейнетақы қорынан зейнетақы төлемдері; ерікті жинақтаушы зейнетақы қорынан төленетін зейнетақы төлемдері; егер Қазақстан Республикасының заңдарында және Қазақстан Республикасы ратификациялаған халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, зейнетақы аннуитеті шарттарына сәйкес сақтандыру ұйымдарынан сақтандыру төлемдері [8].

Қырғыз Республикасында мемлекеттік әлеуметтік сақтандыру саласындағы заңдарда көзделген негіздер мен шарттарда мемлекеттік зейнетақы әлеуметтік сақтандыруына жарналар аударатын Қырғыз Республикасының сақтандырылған азаматтары, республикада тұратын шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдар мемлекеттік зейнетақымен әлеуметтік сақтандыру бойынша зейнетақы алуға құқылы. ТМД-ға қатысушы мемлекеттерден Қырғыз Республикасына келген адамдар үшін 1995 жылғы 31 желтоқсанға дейін осы мемлекеттердің кез келгенінің аумағында жұмыс істеген жұмыс кезеңдері бұрынғы тұрғылықты жері бойынша сақтандыру жарналарын төлеу шартымен олардың еңбек өтіліне есептеледі.

Ресей Федерациясында сақтандырылған адамдар Ресей Федерациясының азаматтары, Ресей Федерациясының аумағында тұрақты немесе уақытша тұратын шетел азаматтары немесе азаматтығы жоқ адамдар болып табылады. Сонымен бірге, сақтандырылған адамдарға еңбек шарты немесе азаматтық заңнама бойынша Ресей Федерациясының аумағында уақытша тұратын шетел азаматтары жатады, егер олардың болу мақсаты жұмыстарды орындау және қызметтерді көрсету жағдайы болса - Ресей Федерациясының аумағында тұрақты немесе уақытша тұратын азаматтығы жоқ адамдар да сақтандырылған тұлғалар бола алады.

Білім адам өмірінің қажетті құрамдас бөлігі болып табылады, ол оның дамуына және сапалы өмір сүруіне және ілгерілеуіне ықпал етеді. Білім алу құқығы адамның өмір сүру және даму құқығы сияқты табиғи құқық болып табылады, бұл білім алу құқығына адамның басқа

құқықтары сияқты кепілдік берілуі және қорғалуы қажет деген түсінікке әкеледі.

Беларусь Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктер Беларусь Республикасының азаматтарымен бірдей білім алуға құқылы; шетел азаматтары мен шетел мемлекеттерінің аумағында тұрақты тұратын беларусь ұлтының азаматтығы жоқ адамдар; босқын мәртебесін алған шетелдіктер. Беларусь Республикасында уақытша болатын және уақытша тұратын шетелдіктер (кәмелетке толмаған шетелдіктерді қоспағанда) Беларусь Республикасының білім беру ұйымы мен білім беру ұйымы арасында жасалған халықаралық шарттарға және (немесе) келісімдерге сәйкес білім алуға құқылы. Беларусь Республикасында уақытша тұратын кәмелетке толмаған шетелдіктер, сондай-ақ босқын мәртебесі немесе қосымша қорғау берілген не босқын мәртебесін алуға немесе қосымша қорғауға өтініш білдірген кәмелетке толмаған шетелдіктердің елдің кәмелетке толмаған азаматтарымен тең негізде мектепке дейінгі, жалпы орта және арнайы білім алуға құқығы бар.

Қазақстан Республикасында тұрақты тұратын шетелдіктердің мектепке дейінгі, бастауыш, негізгі орта және жалпы орта білім алуға Қазақстан Республикасының азаматтарымен бірдей құқықтары бар.

Мигранттар мен «кандас» мәртебесі бар шетелдіктердің балалары Қазақстанның қолданыстағы заңнамасына сәйкес білім алуға құқылы. Білім беру ұйымдары Қазақстан Республикасының азаматтары, Республикада тұрақты тұратын шетелдіктер мен азаматтығы жоқ адамдардың балалары, сондай-ақ уақытша тұратындар (Қазақстан Республикасының көші-қон заңнамасына сәйкес босқындар, баспана іздеушілер, консулдық қызметкерлер, дипломатиялық мекемелердің қызметкерлері, Қазақстан Республикасында жұмыс істейтін еңбек мигранттары) қабылданады және бірдей құқықтарды пайдаланады).

Қырғыз Республикасында басқа мемлекеттердің азаматтары және Қырғыз Республикасының аумағындағы азаматтығы жоқ адамдар білім алуға құқылы.

Қырғыз Республикасы басқа мемлекеттерде тұратын этникалық қырғыздарға, басқа шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдарға, оның ішінде арнайы білім беру ұйымдарын құру нысанында білім беру қызметін көрсетеді. Қызмет көрсету тәртібі мемлекетаралық шарттармен, сондай-ақ жеке тұлғалармен жасалған шарттармен реттеледі.

Ресей Федерациясында шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ адамдар бірдей тең білім алуға құқылы. Шетел азаматтары РФ азаматтары сияқты мектепке дейінгі, бастауыш жалпы, негізгі жалпы және орта жалпы білім, кәсіби мамандықтар бойынша кәсіптік оқыту бағдарламаларын және орта білім беру бағдарламаларын меңгеру шеңберінде жалпыға қолжетімді және тегін негізде жалпы білім беру бойынша жұмысшы лауазымдарын алуға тең құқықтарға ие.

Шетел азаматтары халықаралық шарттарға, федералдық заңдарға немесе белгіленген тәртіппен федералдық бюджеттен, Ресей Федерациясының құрылтай субъектілерінің бюджеттерінен немесе жергілікті бюджеттерден бөлінген бюджеттік қаражат есебінен, шетел азаматтарын оқытуға квота, сондай-ақ ақылы білім беру қызметтерін көрсету туралы шарттарға сәйкес жеке және заңды тұлғалардың қаражаты есебінен орта кәсіптік білім, жоғары білім және қосымша кәсіптік білім алуға құқылы.

Қорытынды.

Салыстырмалы зерттеу көрсеткендей, ТМД елдерінің көші-көші саласындағы заңнамасы ұқсас екендігін көрсетті, көп жағдайда көші-қон еңбекпен қамту мәселесіне қатысты болады. Көші-қон туралы шешім қабылдауға әсер ететін негізгі фактор – экономикалық. Адамдар жоғары жалақы, жақсы өмір сүру жағдайлары және т.б. іздеу үшін көшіп келеді.

Еңбек көші-қонын реттеуде ішкі еңбек нарығын қорғау басымдыққа ие. Бұл ретте еңбек нарығындағы жағдайға байланысты Қазақстан Республикасының аумағына заңды түрде қабылданған еңбек мигранттарын шығаруға жол берілмейді. ТМД-ға қатысушы мемлекеттер азаматтарының еңбек қызметі көші-қон туралы

Заңға және мемлекеттер арасында екіжақты және көпжақты негізде жасалған келісімдерге сәйкес жүзеге асырылады. Бұл бап 1994 жылы ТМД елдері арасында жасалған Еңбек көші-қоны және еңбекші-мигранттарды қорғау саласындағы ынтымақтастық туралы келісімде бекітілген.

Қазақстан барлық еңбекші-мигранттар мен олардың отбасы мүшелерінің құқықтарын қорғау туралы халықаралық конвенцияға қосылмады, бірақ ұлттық заңнамадағы оның кейбір ережелерін ескереді. 2010 жылғы қарашада Бірыңғай экономикалық кеңістік шеңберінде Беларусь, Қазақстан және Ресей арасында қол қойылған Еңбек мигранттары мен олардың отбасы мүшелерінің құқықтық жағдайы туралы жаңа келісімге сәйкес, еңбек мигранттары міндетті әлеуметтік сақтандырудың барлық түрлері бойынша егер Тараптар қатысушысы болып табылатын халықаралық шарттарда өзгеше көзделмесе, міндетті әлеуметтік сақтандыруға жатады.

Сонымен, көші-қон саласындағы құқықтық реттеуді жетілдіру шеңберінде келесі бағыттар басымды болу керек:

- мигранттардың құқықтары мен бостандықтарын қорғау саласындағы ұлттық заңнаманы жетілдіру, БҰҰ-ның барлық еңбекші-мигранттар мен олардың отбасы мүшелерінің құқықтарын қорғау туралы халықаралық конвенциясын ратификациялау туралы мәселені қарау, БҰҰ Комитетінің құзыретін тану; Еңбекші-мигранттардың құқықтарын қорғау;
- көші-қон процестері туралы, мемлекеттік органдардың көші-қонды реттеу саласындағы жұмыс нәтижелері туралы ашық және өзекті ақпаратты ұсыну, көші-қонға қатысатын тұлғалардың құқықтары мен міндеттерін кеңінен ақпараттық қамту;
- еңбекші-мигранттардың заңды жұмысқа қолжетімділігін жақсарту, әлеуметтік және қаржылық интеграцияға жәрдемдесу, ұлттық деңгейде олардың инвестициялық және кәсіпкерлік белсенділігін ынталандыратын мақсатты бағдарламаларды әзірлеу керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Об изменении Закона Республики Беларусь «О внешней трудовой миграции» от 30 декабря 2022 г. № 233-З // <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=H12200233>
2. National Institute for Strategic Studies of the Kyrgyz Republic International Organization for Migration // https://kyrgyzstan.un.org/sites/default/files/2020-02/Migration-Profile-Extended-Kyrgyzstan-Eng-2010-2015_0.pdf
3. Migrants' Right to Health in Central Asia: Challenges and Opportunities / A. Chandonnet, U. Tursunaliyev, K. Jamangulov, I. Chernykh, G. Amandurdyeva - В.: Триада Принт, 2017. - 164 p
4. «О беженцах» Закон Кыргызской Республики от 25 марта 2002 года № 44 // <https://cbd.minjust.gov.kg/999/edition/1251503/ru>
5. «Міндетті әлеуметтік медициналық сақтандыру туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 16 қарашадағы № 405-V ҚРЗ. // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000405>
6. Федеральный закон от 29 ноября 2010 г. N 326-ФЗ «Об обязательном медицинском страховании в Российской Федерации» (с изменениями и дополнениями) // <https://base.garant.ru/12180688/>
7. «О государственных пособиях семьям, воспитывающим детей» Закон Республики Беларусь 29 декабря 2012 г. № 7-3 // <https://etalonline.by/document/?regnum=h11200007>
8. «О государственном социальном страховании» Закон Кыргызской Республики от 17 июня 1996 года № 20 // https://sti.gov.kg/stsStorage/websti/2024/9/30/stidocument_5fa263cb-9630-4957-b328-78a7578b4446.pdf
9. «О миграции населения» Закон Республики Казахстан от 22 июля 2011 года № 477-IV // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000477>

Reference

1. Ob izmenenii Zakona Respubliki Belarus' «O vneshnej trudovoj migracii» ot 30 dekabrya 2022 g. № 233-Z // <https://pravo.by/document/?guid=12551&p0=H12200233>
2. National Institute for Strategic Studies of the Kyrgyz Republic International Organization for Migration // https://kyrgyzstan.un.org/sites/default/files/2020-02/Migration-Profile-Extended-Kyrgyzstan-Eng-2010-2015_0.pdf
3. Migrants' Right to Health in Central Asia: Challenges and Opportunities / A. Chandonnet, U. Tursunaliyev, K. Jamangulov, I. Chernykh, G. Amandurdyeva - В.: Триада Принт, 2017. - 164 p
4. «O bezhencah» Zakon Kyrgyzskoj Respubliki ot 25 marta 2002 goda № 44 // <https://cbd.minjust.gov.kg/999/edition/1251503/ru>
5. «Mindetti әлеуметтік медициналық сақтандыру туралы» Kazakstan Respublikasynyn Zany 2015 zhylgy 16 karashadagy № 405-V ҚРЗ. // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000405>
6. Federal'nyj zakon ot 29 noyabrya 2010 g. N 326-FZ «Ob obyazatel'nom medicinskom strahovanii v Rossijskoj Federacii» (s izmeneniyami i dopolneniyami) // <https://base.garant.ru/12180688/>
7. «O gosudarstvennyh posobiyah sem'yam, vospityvayushchim detej» Zakon Respubliki Belarus' 29 dekabrya 2012 g. № 7-Z // <https://etalonline.by/document/?regnum=h11200007>
8. «O gosudarstvennom social'nom strahovanii» Zakon Kyrgyzskoj Respubliki ot 17 iyunya 1996 goda № 20 // https://sti.gov.kg/stsStorage/websti/2024/9/30/stidocument_5fa263cb-9630-4957-b328-78a7578b4446.pdf
9. «O migracii naseleniya» Zakon Respubliki Kazahstan ot 22 iyulya 2011 goda № 477-IV // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000477>

Авторлар туралы мәлімет/Сведение об авторах/Information about the authors

Сыздықов Алмаз Жаксыбекович – құқық бойыша философия докторы (PhD), қауымдастырылған профессор, Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталық Астана қ, Қазақстан Республикасы

Каражанов Малик Дулатович - құқық бойыша философия докторы (PhD), «Alikhan Vokeikhan University» ББМ, қылмыстық-құқықтық пәндер кафедра доценті, Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталық Астана қ, Қазақстан Республикасы

Калыгулова Эльмира Тузельбековна – бас инспектор, Адам құқықтары жөніндегі ұлттық орталық Астана қ, Қазақстан Республикасы

e-mail: karazanov_1982@mail.ru

Сыздыков Алмаз Жаксыбекович - доктор философии по праву (PhD), ассоциированный профессор, Национальный центр по правам человека г.Астана, Республика Казахстан.

Каражанов Малик Дулатович - доктор философии по праву (PhD), доцент кафедры уголовно-правовых дисциплин УО «Alikhan Bokeikhan University», Национальный центр по правам человека г.Астана, Республика Казахстан.

Калыгулова Эльмира Тузельбековна – главный инспектор, Национальный центр по правам человека г.Астана, Республика Казахстан.

e-mail: karazanov_1982@mail.ru

Syzdykov Almaz Zhaksybekovich - Doctor of Philosophy in Law (PhD), Associate Professor, National Center for Human Rights, Astana, Republic of Kazakhstan.

Karazhanov Malik Dulatovich - Doctor of Philosophy in Law (PhD), Associate Professor, Department of Criminal Law, «Alikhan Bokeikhan University», National Center for Human Rights, Astana, Republic of Kazakhstan.

Kalygulova Elmira Tuzelbekovna - Chief Inspector, National Center for Human Rights, Astana, Republic of Kazakhstan.

e-mail: karazanov_1982@mail.ru